

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz osób niepełnosprawnych

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz osób niepełnosprawnych w 2007 r.

W Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich sprawy dotyczące osób niepełnosprawnych o charakterze generalnym są rozpatrywane przez Zespół XI (Prawa Rodzinnego i Osób Niepełnosprawnych) a sprawy indywidualne przez poszczególne zespoły merytoryczne w zależności od przedmiotu skargi.

Sprawy indywidualne. Od 1 stycznia 2007 r. do Rzecznika Praw Obywatelskich napłynęły **53** skargi indywidualne od osób niepełnosprawnych. Dotyczyły bardzo szerokiej problematyki, np. leczenia uzdrowiskowego, orzekania o niepełnosprawności, spraw związanych z PEFRONE-em, rent socjalnych i zasiłków pieniężnych, zatrudnienia osób niepełnosprawnych czy edukacji i ochrony praw ucznia.

Sprawy o charakterze generalnym. W bieżącym roku RPO skierował 9 wystąpień generalnych dotyczących osób niepełnosprawnych. Poniżej przedstawiam ich krótki opis i problematykę:

1. **Czynne prawo wyborcze.** RPO-544749-I/06 z 02.01.2007 r. - wystąpienie do Marszałka Sejmu RP w sprawie potrzeby wprowadzenia przepisów umożliwiających osobom niepełnosprawnym pełną realizację czynnego prawa wyborczego.
2. **Potrzeba ratyfikacji Karty ds. Osób Niepełnosprawnych.** RPO-548865-XI/07 z 23.01.2007 r. - wystąpienie do Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w sprawie potrzeby ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

Odp. z 30. 01. 2007 r. - pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (30. 01. 2007 r.) poinformował, że Konwencję zamierza podpisać w dniu 30.03.2007 r. Komisja Europejska, a według oczekiwań Prezydencji Niemieckiej i szeregu innych państw UE, powinny to zrobić również wszystkie państwa UE. Konieczne jest więc pilne rozważenie możliwości podpisania przez Polskę Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz Protokołu Fakultatywnego. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wszczęło już odpowiednie procedury. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych skierowało do innych resortów i właściwych merytorycznie departamentów MPiPS prośbę o analizę, czy postanowienia Konwencji znajdują już odzwierciedlenie w polskim porządku prawnym, czy też niezbędne byłoby dokonanie zmian w obowiązujących przepisach. Stanowiska resortów i departamentów MPiPS posłużą do opracowania uzasadnienia do projektu wniosku o udzielenie zgody na podpisanie (w przewidywanym terminie, tj. 30.03.2007 r.) Konwencji oraz Protokołu Fakultatywnego. **Polska podpisała Konwencję w przewidzianym terminie, nie podpisała natomiast fakultatywnego.**

- 3. Dostępność budynków sądów dla osób niepełnosprawnych.**
RPO-482678-II/04 z 12.03.2007 r. - wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości - Prokuratora Generalnego w sprawie utrudnień w dostępie osób niepełnosprawnych do budynków sądów.
Odp. z 25.04.2007 r. - sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości (25. 04. 2007 r.) poinformowała, że jednostki resortu sprawiedliwości w dużej części zlokalizowane są w obiektach wybudowanych przed II wojną światową będących pod ochroną konserwatora zabytków, gdzie wprowadzenie zmian mających na celu usunięcie barier architektonicznych napotyka na znaczne trudności i ograniczenia. Obiekty nowo

wybudowane zostały zrealizowane zgodnie z obowiązującymi przepisami i nie posiadają barier architektonicznych. W obiektach modernizowanych, adaptowanych i remontowanych bariery architektoniczne są systematycznie likwidowane w takim stopniu, na jaki pozwalają konserwatorzy zabytków, architekci miejscy i układy konstrukcyjne budynków.

4. **Zasiłek pielęgnacyjny z tytułu niepełnosprawności dziecka poniżej 16 roku życia. RPO-553717-XI/07 z 17.04.2007 r.** - skarga do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach na decyzję Samorządowego Kolegium Odwoławczego odmawiającą przyznania pani Dorocie C. zasiłku pielęgnacyjnego z tytułu niepełnosprawności dla dziecka poniżej 16 roku życia.
5. **Pomoc państwa dla osób z porażeniem czterokończynowym. RPO-558358-X/07 z 10.05.2007 r.** - wystąpienie do Ministra Zdrowia w sprawie pomocy państwa dla osób niepełnosprawnych z porażeniem czterokończynowym. Odp. z 18.05.2007 r. - sekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia (18.05.2007 r.) poinformował, że Ministerstwo Zdrowia zwróciło się do Śląskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ o udzielenie informacji na temat możliwości poprawy dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej dla sparaliżowanego pacjenta. Zgodnie ze stanowiskiem NFZ, w celu zwiększenia dostępu do świadczeń, płatnik w porozumieniu ze świadczeniodawcą zwiększył wymiar realizowanej na rzecz pacjenta opieki pielęgnarskiej z 1,5 godziny do 3 godzin dziennie od poniedziałku do piątku oraz w razie takiej potrzeby, także w soboty i niedziele. Ponadto na rzecz tego pacjenta i jego rodziny rozpoczęto realizację świadczeń w zakresie opieki terapeutycznej, a także podjęto działania mające na celu umożliwienie cyklicznej rehabilitacji. Zgodnie ze stanowiskiem Funduszu, przy obecnych zasadach finansowania świadczeń opieki zdrowotnej ze środków publicznych nie ma

możliwości zapewnienia pacjentom 24-godzinnej opieki pielęgniarskiej w warunkach domowych.

6. **Wysokie koszty uzyskania przez osoby niepełnosprawne uprawnień do kierowania pojazdem mechanicznym. RPO-555765-VI/07 z 31.05.2007 r.** - wystąpienie do Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wysokich kosztów uzyskania przez osoby niepełnosprawne uprawnień do kierowania pojazdem mechanicznym. Odp. z 18.07.2007 r. - podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej (18. 07. 2007 r.) poinformował, że uchwała Nr 7/2007 z dnia 4.06.2007 r. Rady Nadzorczej Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych zatwierdziła pilotażowy program "Sprawny dojazd - pomoc w nabyciu przez osoby niepełnosprawne samochodu osobowego oraz w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B." W ramach programu ze środków PFRON udzielane będzie m.in. dofinansowanie do kosztów uzyskania prawa jazdy kategorii B. Pilotaż będzie realizowany do końca 2009 r.
7. **Przebywanie osób niepełnosprawnych w obiektach użyteczności publicznej z psem towarzyszącym. RPO-560074-X/07 z 05.06.2007 r.** - wystąpienie do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej - Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych w sprawie umożliwienia osobom niepełnosprawnym przebywania w obiektach użyteczności publicznej z psem towarzyszącym. Odp. z 07.08.2007 r. - sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej - Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (7.08.2007 r.) poinformował, że we współpracy z Marszałkiem Sejmu RP podjęto prace nad przygotowaniem projektu nowelizacji przepisów ustawy z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. W założeniach do projektu przyjęto, że osoby niepełnosprawne będą miały prawo

wstępu z psem – przewodnikiem lub psem – opiekunem do obiektów użyteczności publicznej i obsługi ludności, w szczególności do urzędów, placówek handlowych, gastronomicznych, zakładów opieki zdrowotnej i opieki społecznej, szkół i placówek wychowawczych, placówek kulturalno-oświatowych.

8. **Zatrudnienie osób niepełnosprawnych. RPO-561651-III/07 z 21.06.2007 r.** - wystąpienie do Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w sprawie zatrudniania osób niepełnosprawnych.
9. **Przewóz osób niepełnosprawnych w samolotach. RPO-564712-I/07 z 30.07.2007 r.** - wystąpienie Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego w sprawie przewozu osób niepełnosprawnych przez przewoźników lotniczych.

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz osób niepełnosprawnych w 2006 r.

W roku 2006 do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęły **44 sprawy** dotyczące osób niepełnosprawnych, Rzecznik rozpatrzył **67 spraw**, w których pojawił się zarzut naruszenia praw osób niepełnosprawnych (z czego podjęto 62 sprawy). Rzecznik skierował również 5 wystąpień o charakterze generalnym.

Problemy podejmowane przez RPO:

1. Wystąpienie kierowane do Marszałków Sejmu RP w sprawie potrzeby wprowadzenia przepisów umożliwiających osobom niepełnosprawnym pełną **realizację czynnego prawa wyborczego** (RPO – 44 28 94 – I/03) - wystąpienie porusza możliwość **głosowania przez pełnomocników** oraz porusza kwestię wprowadzenia do ustawy o wyborze Prezydenta RP

przepisów analogicznych do artykułu 62 ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu RP i Senatu RP , który umożliwia stosowanie tzw. drugiej urny, przeznaczonej dla osób głosujących w szpitalach i zakładach pomocy społecznej.

2. W sprawie zatrudnienia osób niepełnosprawnych (RPO – 529842 – VIII/06) - z korespondencji wpływającej do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wynika, że stopień bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych jest bardzo wysoki. Zwraca uwagę również fakt niechętnego zatrudniania osób niepełnosprawnych przez instytucje publiczne. Rzecznik zwrócił się do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, który poinformował że Polska dostosowała do prawa wspólnotowego system wspierania przedsiębiorców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Przedsiębiorcy otrzymują wsparcie ze strony PFRON-u (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych). Obecnie wsparciem tej instytucji objęte jest ponad 200 tys. osób niepełnosprawnych (stanowi to nieco ponad jedną trzecią pracujących osób niepełnosprawnych).
3. Wniosek do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie **jednorazowych pożyczek od państwa dla zakładów pracy chronionej** (RPO – 542175 – X/06). Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł si o stwierdzenie niezgodności § 20 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12. 06. 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania przy udzielaniu zakładom pracy chronionej pomocy finansowej ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych z art. 32 ust. 1 pkt 3 i art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 27. 08. 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP. Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, prowadzący zakład pracy chronionej może na wniosek otrzymać, dla

tego zakładu, ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, jednorazową pożyczką w celu ochrony istniejących w zakładzie miejsc pracy osób niepełnosprawnych. Przepis ten ogranicza krąg zainteresowanych do zakładów działających na zasadach zakładów pracy chronionej do zakładów istniejących co najmniej 3 lata. Sprawa nadal pozostaje w zainteresowaniu RPO.

4. Wystąpienie do Ministra Pracy i Polityki Społecznej (RPO – 527118 –XI/06) na temat potrzeby opracowania przepisów dotyczących funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej. Rzecznik zaleca taką zmianę prawa aby umożliwić osobom niepełnosprawnym niedyskryminację w regulaminie uczestnictwa w warsztatach.
5. Wystąpienie w sprawie finansowania kosztów badań diagnostycznych wykonywanych na żądanie powiatowych i wojewódzkich zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności (RPO -521108 – X/05). Istniejące przepisy nie rozstrzygają jednoznacznie kto ponosi koszty wykonania badań. Wnioski RPO zostaną wzięte pod uwagę przy pracach nad nowelizacją ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.
6. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Pełnomocnika Rządu ds. Osób niepełnosprawnych w sprawie potrzeby ratyfikowania przez Polskę Międzynarodowej Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych - Konwencja została otwarta do podpisu 30 marca 2007 r., Polska jest na liście państwa, które ją przyjmą.

Wybrane problemy

- **Zatrudnienie osób niepełnosprawnych**

Skargi kierowane do Rzecznika Praw Obywatelskich świadczą przede wszystkim o poważnych trudnościach osób niepełnosprawnych ze znalezieniem zatrudnienia, a istniejący system prawny w niewystarczającym stopniu zmierza do poprawy tej sytuacji.

Praca jest dla osób niepełnosprawnych jedną z najważniejszych form rehabilitacji, podnosi poczucie wartości, mobilizuje do podejmowania różnych form aktywności społecznej, zapewnia kontakt z ludźmi, uczy odpowiedzialności i samodzielności. Tymczasem **tylko 20 % niepełnosprawnych Polaków w wieku produkcyjnym ma stałą pracę**. Taka sytuacja nie może być usprawiedliwiana wyłącznie niechęcią pracodawców do zatrudniania niepełnosprawnych pracowników. Wydaje się, co podkreślają osoby piszące do Rzecznika, a także podają środki masowego przekazu, że przyczyną jest m.in. wadliwy system zachęt i trudności w stosowaniu zbyt często zmieniających się przepisów w zakresie zatrudniania pracowników niepełnosprawnych. **Ustawa z 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 ze zm.) była ponad 40 - krotnie nowelizowana i nawet nie doczekała się tekstu jednolitego.**

Sprawą oczywistą jest, że w kraju panuje bezrobocie, rynek pracy jest niestabilny i bardzo konkurencyjny. Duża podaż siły roboczej sprawia, że pracodawcy chętniej zatrudniają osoby sprawne, zdrowe, dobrze przygotowane, a przede wszystkim dyspozycyjne i nieposiadające żadnych ograniczeń do wykonywania danej pracy. Osobom niepełnosprawnym należy odpowiednio dostosować stanowisko pracy, niekiedy usunąć istniejące bariery architektoniczne, pracownikom z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności udzielać dodatkowych ulg i świadczeń - przysługuje im np. prawo do skróconego czasu pracy i wyższego o 10 dni roboczych wymiaru urlopu

wypoczynkowego, zapewnienie szczególnej opieki zdrowotnej, itd. Niepełnosprawnym w stopniu lekkim nie przysługuje większość z tych przywilejów i świadczeń dlatego ich zatrudnianie może być dla pracodawców mniej obciążające.

Ustawowo przewidziana refundacja podwyższonych kosztów zatrudniania niepełnosprawnych pracowników niewystarczająco wpływa na zmianę nastawienia pracodawców do zatrudniania niepełnosprawnych. Dlatego istotne jest wypracowanie i propagowanie programu zwalczania barier, stworzenie stabilnego systemu zachęt finansowych dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne a przede wszystkim stabilizacja regulacji prawnych w tym zakresie.

W minionych latach wiele mówiło się o potrzebie przygotowania nowej ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz o konieczności zawarcia w niej kompleksowej regulacji tej problematyki. Niestety do chwili obecnej ustawa taka nie powstała, natomiast pojawiają się kolejne nowelizacje i nowe w niej regulacje np. dotyczące rekompensowania pracodawcom podwyższonych kosztów zatrudnienia osób niepełnosprawnych (np. dofinansowanie obowiązkowych składek na ubezpieczenie społeczne pracowników niepełnosprawnych) .

Wpływ skarg od osób niepełnosprawnych kierowanych do Zespołu VIII na przestrzeni ostatnich lat przedstawia się następująco:

- 2005r. 8 spraw,
- 2006r. 10 spraw,
- I-szy kwartał 2007r. 3 sprawy,

Głównie skarżący oczekiwali od Rzecznika pomocy w znalezieniu odpowiedniego zatrudnienia, zwracali się także o interwencję u pracodawcy w kwestii poprawy warunków pracy i podwyższenia wynagrodzenia, o udzielenie informacji o przysługujących uprawnieniach pracowniczych, środkach odwoławczych w postępowaniu sądowym itp.

- **Problemy związane z zabezpieczeniem społecznym osób niepełnosprawnych**

1. Na tle weryfikacji uprawnień do rent z tytułu niezdolności do pracy spowodowanej chorobą zawodową (lub wypadkiem przy pracy), prowadzonej w środowisku byłych górników kopalni z rejonu Wałbrzycha, Rzecznik podjął w 2004 r. problem systemowego rozwiązania zasad ustalania stażu ubezpieczeniowego dla potrzeb emerytalnych. W wyniku tych działań dokonano nowelizacji przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.). Umożliwia ona uwzględnienie okresów pobierania renty do okresu wymaganego do przyznania emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu (czyli do 20 lat w odniesieniu do kobiet i 25 lat w odniesieniu do mężczyzn).

Bez takiej regulacji niemożliwe byłoby uzyskanie uprawnień emerytalnych przez osoby, które po dłuższym okresie pobierania renty zostały pozbawione prawa do tego świadczenia w związku ze stwierdzonym brakiem niezdolności do pracy.

2. W 2006 r. został podjęty problem wydłużania się okresu oczekiwania – pomimo reformy wprowadzającej dwuinstancyjny system orzecznictwa lekarskiego - na rozstrzygnięcie sądowe w sprawach o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy (w tym przewlekłości postępowania przed sądami apelacyjnymi). W odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika Minister Sprawiedliwości poinformował, że oprócz działań z zakresu nadzoru administracyjnego prowadzone są prace legislacyjne zmierzające do ograniczenia wpływu spraw do sądów apelacyjnych poprzez zmianę właściwości rzeczowej w sprawach ubezpieczeniowych.

Spory o świadczenia krótkoterminowe należeć będą do właściwości sądów rejonowych, apelację w tych kategoriach spraw będą rozpatrywały sądy

okręgowe. Odciążyłoby to sądy apelacyjne, które rozpatrywałyby głównie sprawy o renty i emerytury.

Prace legislacyjne są w resorcie sprawiedliwości na ukończeniu, a ich przebieg jest monitorowany przez BRPO.

3. Dotychczas nie został rozwiązany sygnalizowany problem braku regulacji prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy osób, u których inwalidztwo powstało przed 18 rokiem życia. Osoby z całkowitą niezdolnością do pracy, która powstała z powodu inwalidztwa przed ukończeniem 18 roku życia, powinny nabywać prawo do renty po spełnieniu jednego warunku, a mianowicie po osiągnięciu odpowiedniego stażu ubezpieczenia (taka regulacja obowiązywała pod rządami przepisów ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników z 1982 r.). Grupa ta obecnie posiada prawo do renty socjalnej i bez wprowadzenia szczególnej regulacji, o której mowa wyżej, pomimo znacznego wkładu w tworzenie funduszu rentowego z tytułu opłacania składki ubezpieczeniowej nie nabędzie prawa do świadczenia rentowego z ubezpieczenia społecznego z uwagi na brak możliwości spełnienia warunku, aby niezdolność do pracy powstała w okresie zatrudnienia (ubezpieczenia).

Niezbędne jest także uregulowanie prawa do zabezpieczenia społecznego osób z częściową niezdolnością do pracy z powodu inwalidztwa powstałego przed ukończeniem 18 roku życia. Osobom takim nie przysługuje renta socjalna z pomocy społecznej. Podjęcie przez takie osoby działalności zarobkowej, połączonej z obowiązkiem ubezpieczenia, nie stwarza podstaw do ubiegania się o rentę w wypadku nie pogorszenia stanu zdrowia w okresie ubezpieczenia, albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tego okresu. Jak wynika z orzecznictwa pogorszenie stanu zdrowia musi przy tym wystąpić w stopniu uniemożliwiającym wykonywanie pracy w dotychczasowym ograniczonym zakresie. W innym wypadku taka osoba pozostanie – pomimo posiadania odpowiedniego stażu ubezpieczenia – bez prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy.

- **Problemy osób niepełnosprawnych związane z ochroną zdrowia**

Skargi osób niepełnosprawnych kierowane do Zespołu X – w zakresie ochrony zdrowia – podobnie jak pozostałych obywateli – w szczególności dotyczą dostępu do leczenia, w tym głównie: **limitów przyjęć, kolejek na świadczenia zdrowotne i leki, dostępu do lekarzy specjalistów oraz do nowoczesnych leków, a także realizacji prawa do leczenia stomatologicznego w znieczuleniu ogólnym (w przypadku osób upośledzonych umysłowo), leczenia uzdrowiskowego (w tym zapewnienia opiekuna osobie niepełnosprawnej) oraz prawa do rehabilitacji leczniczej (w tym w domu pacjenta).**

Natomiast skargi bezpośrednio związane z niepełnosprawnością, najczęściej zawierają prośbę o interwencję w sprawie przyznania określonej ulgi lub pomocy bądź zmiany rozstrzygnięcia organu publicznego przyznającego pomoc (powiatowego centrum pomocy rodzinie, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, ośrodka pomocy społecznej), np. w sprawie: dopłaty do zakupu leków, przedmiotów ortopedycznych (np. protez, aparatów ortopedycznych, obuwia ortopedycznego, wózka inwalidzkiego), środków pomocniczych (np. okularów, aparatów słuchowych, cewników, pieluchomajtek), sprzętu elektronicznego, oprogramowania komputerowego, a także turnusu rehabilitacyjnego, pomocy w likwidacji barier architektonicznych oraz w komunikowaniu się.

Osoby niepełnosprawne kwestionują nadto orzeczone w ich przypadku przez powiatowy i wojewódzki zespół orzekający - stopień niepełnosprawności, a rodzice lub opiekunowie dzieci - odmowę zaliczenia dziecka do osób niepełnosprawnych. Większość wniosków o interwencję w sprawie zmiany rozstrzygnięcia powiatowego i wojewódzkiego zespołu orzekającego, a nawet sądu powszechnego, w uzasadnieniu powołuje się głównie na przesłanki poza zdrowotne, a mianowicie utratę prawa do pomocy materialnej (np. zasiłku pielęgnacyjnego), umożliwiającej dalszą egzystencję.

W Zespole X rozpatrywane są również na skargi osób niepełnosprawnych związane z realizacją przepisów Prawa o ruchu drogowym, tj. dotyczące wydawania karty parkingowej, parkowania pojazdów, opłat za parkowanie.